

Pregled dosedanjih najdb triasnih vretenčarjev iz Slovenije

Matija Križnar

Review over the previous Triassic vertebrate finds from Slovenia

Prior to the new discoveries presented in this issue of *Scopolia*, not many vertebrate fossils were known from the Slovenian part of the Southern Alps. The only documented reptile from the Kamniško-Savinjske Alps was found in the year 1874 by Guido Stache on the northern slopes of the Storžič Mountain (DEECKE, 1886). The incomplete specimen was identified as pachypleurosaur sauropterygian of the *Serpianosaurus* – *Neusticosaurus* clade in the year 1997 by RIEPPEL (1997). Next to this reptile specimen there were also some individual finds of the Triassic fishes. In the southern part of Gradišče near Begunje na Gorenjskem a fish was found in the Langobardian beds of the Buchenstein Formation (RAMOVŠ, 1998). From the Julian-Tuvalian »Raibl beds« in Belca Valley in the Karavanke Mountains fish of the genus *Peltopleurus* were documented by DOBRUSKINA *et al.* (2001). The best known site with the Triassic vertebrate fauna was found in the Carnian (Tuvalian) Limestones of the Julian Alps. Here, the most important find was an 84 cm long complete fish specimen belonging to *Birgeria* (JURKOVŠEK & KOLAR-JURKOVŠEK 1986). From the Julian Alps also the first documented amphibian from Slovenia was described from the Lower Triassic (Olenkenian) beds of the Studorski preval. The specimen probably belongs to the family Capitosauridae (LUCAS *et al.*, 2008).

V triasnih plasteh Slovenije so do nedavnega našli le nekaj ostankov vretenčarjev. Leta 1874 je dunajski geolog Guido Stache v grušču na severnem pobočju Storžiča našel ostanek morskega plazilca. Stache je prinesel primerek v določitev geologu Deeckeju, ki je prvi leta 1886 poročal o najdbi triasnega morskega plazilca na slovenskem ozemlju (DEECKE, 1886). Najdbo »ogrodja neke gaščarice« v čudovitem poljudnem geološkem in krajinskem opisu Kamniško-Savinjskih Alp iz leta 1907 omenja tudi utemeljitelj slovenske geologije Ferdinand Seidl (SEIDL, 1907/1908). Ta med drugim napiše: »Ne prej ne slej ni nikdo več našel na severnih podankih Storžičevih česa podobnega.« Isti primerek je kasneje ponovno zbudil zanimanje strokovne javnosti. Olivier Rieppel je leta 1997 najdbo strokovno obdelal. Plazilca je določil kot pahipleurozavra

(Pachypleurosauria) in ga uvrstil v rodovno skupino *Serpianosaurus* in *Neusticosaurus* (RIEPPEL, 1997). Kratek zapis oziroma sliko tega triasnega plazilca so v svojih člankih podali tudi RAMOVŠ (1985), HERLEC & HLAD (1995) ter JURKOVŠEK & KOLAR - JURKOVŠEK (1995).

Najstarejši ostanek vretenčarja pri nas je bil nedavno odkrit v spodnjetriasnih plasteh (olenekij) na Studorskem prevalu v Julijskih Alpah (LUCAS *et al.*, 2008; KOLAR - JURKOVŠEK, 2009). Lucas in sodelavci so ostanek rebra pripisali dvoživki iz skupine temnospondilov, ki verjetno pripada družini kapitozavrov (Capitosauridae). Ostanek spodnjetriasnega vretenčarja pa smo odkrili tudi v okolici Žirov. Omenjena kost je najbrž del lobanje, ki verjetno tudi pripada temnospondilni dvoživki. Pri Škofji Loki pa je bilo v spodnjetriasnih plasteh

N° 2.

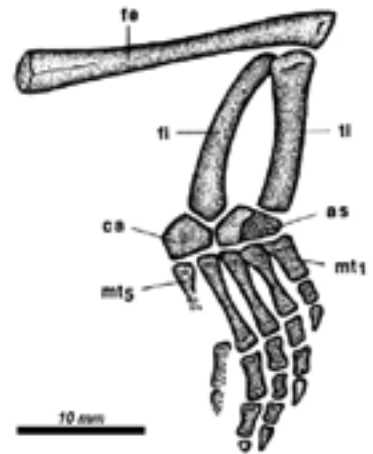
1886.

Verhandlungen der k. k. geologischen Reichsanstalt.

Sitzung am 9. Februar 1886.

W. Deecke. Ueber ein von Herrn Oberbergrath Stache in den Steiner Alpen gesammeltes Saurierfragment.

Herr Oberbergrath Dr. Stache hatte die grösse Freundlichkeit, mir auf meine Anfrage einen von ihm im Alluvialschutt der Steiner-Alpen (Südseite, -Kraai) gefundenen Saurierrest zu übersenden. Leider

Prvi zapis o triasnem vodnem plazilcu iz leta 1886 (levo) in risba ohranjene noge (desno) (po DEECKE, 1886, in RIEPPEL, 1997).

The first document on Triassic marine reptile from 1886 (left) and a sketch of preserved leg (right) (after DECKE, 1886, and RIEPPEL, 1997).

odkrito durofagno zobovje ribe, ki je shranjeno v zasebni zbirki Vilija Rakovca.

V okolici Begunj na Gorenjskem je Stane Lamovšek v srednjetriasnih plasteh odkril ostanek ribe. ANTON RAMOVŠ (1998) jo je uvrstil v družino Parasemionotidae, menimo pa, da riba verjetneje spada v družino Peltopleuridae ali Habroichthyidae.

Zanimiva in zelo redka je najdba spodnje čeljusti plakodontnega plazilca iz rodu *Cyamodus*, ki jo je Matevž Novak našel v apnencu zgornjeladinske do spodnekarnijske starosti na Toškem Čelu v bližini Ljubljane (NOVAK & BUFFETAUT, 2005; BUFFETAUT & NOVAK, 2008).

Pred leti je bilo v okolici Gorenje vasi v Poljanski dolini odkrito nahajališče karnijskih školjk vrste *Myophoria kefersteini*, kjer smo našli tudi ostanke različnih plazilcev in zobe morskih psov (KRIŽNAR, 2009a). Ostanke plazilcev pripadajo vodnim plazilcem (Sauropterygia). Od hrustančnic pa so se ohranili zobje rodov *Palaeobates* in *Acrodus* (KRIŽNAR, 2009b). Podobne starosti je tudi zob morskega psa iz rodu *Asteracanthus*, ki so ga odkrili pri

Krnskem jezeru v Julijskih Alpah (MIKUŽ & PAVŠIČ, 2000).

Do sedaj najbolj znano nahajališče triasnih vretenčarjev leži na območju Kozje dnine nad dolino Vrat. Od tod izhaja 84 cm dolgo okostje karnijske (najverjetneje tuvalske) ribe iz rodu *Birgeria* (JURKOVŠEK & KOLAR - JURKOVŠEK, 1986; KOLAR - JURKOVŠEK, 1990). To čudovito popolno okostje je danes razstavljeno v Prirodoslovnem muzeju Slovenije. Odkrili pa so tudi druge ostanke rib, med njimi ostanke rib iz rodu *Saurichthys* (KOLAR - JURKOVŠEK & JURKOVŠEK, 1997). Podobne starosti so tudi redki ostanke rib, ki so bili odkriti na območju plazu nad Logom pod Mangartom. Pri mikropaleontoloških raziskavah so bili v nekaterih triasnih plasteh odkriti tudi majhni ribji zobje iz rodov *Nurrella* in *Acodina* (KOLAR - JURKOVŠEK, 1990).

V okolici Mežice so v času rudarjenja odkrivali najrazličnejše fosile, med njimi je tudi nekaj redkih ostankov vretenčarjev. Najdbe vretenc ihtiozavrov in ostanke rib omenjajo JURKOVŠEK *et al.* (2002). Ihtiozavrovo vretence iz Mežice pa opisuje tudi OČEPEK (2008).

Iz zgornjetriasnih plasti nad Belco v Karavankah DOBRUSKINA *et al.* (2001) opisujejo posamezne dobro ohranjene skelete rib iz rodu *Peltopterus*. Stratigrafsko nekoliko nižje pa je bil odkrit tudi zob, ki verjetno pripada ribi iz rodu *Saurichthys*. Pri terenskem delu med Dovjim in Hrušico je Tomaž Budkovič našel

ostanke reber in vretenc triasnega morskoga plazilca.

V dobrih stotih letih se je tako na slovenskem ozemlju našlo le nekaj deset primerkov triasnih vretenčarjev. Gre za pomembne in zanimive primerke, žal pa so bile te najdbe večinoma le naključne in posamične.

- BUFFETAUT, E. & NOVAK, M. 2008: A cyamodontid placodont (Reptilia: Sauropterygia) from the Triassic of Slovenia. *Palaeontology*, 51 (6): 1301–1306.
- DEECKE, W. 1886: Ueber ein von Herrn Oberbergrath Stache in der Steiner Alpen gesammeltes Saurierfragment. *Verhandlungen der k. k. geologischen Reichsanstalt.*, 2: 50–52.
- DOBRUSKINA, I. A., JURKOVŠEK, B., KOLAR - JURKOVŠEK, T. 2001: Upper Triassic flora from »Raibl beds« of Julian Alps (Italy) and Karavanke Mts. (Slovenia). *Geologija*, 44 (2): 263–290.
- HERLEC, U., HLAD, B. 1995: Neponovljiva narava - Fosili. Uprava RS za varstvo narave, Ministrstvo za okolje in prostor.
- JURKOVŠEK, B. 1984: Najdba 210 milijonov let starega ribjega okostja. *Proteus*, 47 (1): 23–26.
- JURKOVŠEK, B., KOLAR - JURKOVŠEK, T. 1986: A Late Triassic (Carnian) fish skeleton (family Birgeriidae) from Slovenia, NW Yugoslavia. *Neues Jahrbuch für Geologie und paläontologie, Monatshefte*, 8: 475–478.
- JURKOVŠEK, B. & KOLAR - JURKOVŠEK T. 1995: Geološka časovna lestvica : posterju ob rob. *Gea*, 5, 7, 38–39.
- JURKOVŠEK, B., KOLAR - JURKOVŠEK, T., JAECKES, G.S. 2002: Makrofavna karnijskih plasti mežiškega prostora. *Geologija*, 45 (2): 413–418.
- KOLAR - JURKOVŠEK, T. 2009: Najdba fosilne dvoživke v Julijskih Alpah. *Proteus*, 71 (7): 309–313.
- KOLAR - JURKOVŠEK, T. 1990: Mikrofavna srednjega in zgornjega triasa Slovenije in njen biostratigrafski pomen. *Geologija*, 33: 21–170.
- KOLAR - JURKOVŠEK, T., JURKOVŠEK, B. 1997: *Valvasoria carniolica* n. gen n. sp. a Triassic Worm from Slovenia. *Geologica Croatica*, 50 (1): 1–5.
- KRIŽNAR, M. 2009a: Karnijski vretenčarji iz Poljanske doline. *Društvene novice*, 40: 21–22.
- KRIŽNAR, M. 2009b: Triasni morski pes rodu *Palaeobates* v Sloveniji. *Proteus*, 72 (2): 78–79.
- LUCAS, S. G., KOLAR - JURKOVŠEK, T., JURKOVŠEK, B. 2008: First record of a fossil amphibian in Slovenia (Lower Triassic, Olenekian). *Rivista Italiana di Paleontologia e Stratigrafia*, 114 (2): 323–326.
- MIKUŽ, V., PAVŠIČ, J. 2000: *Asteracanthus* sp. (Chondrichthyes, Hybodontoidae) from Upper Triassic beds at lake Krn in Julian Alps (Slovenia). *Razprave 4. razreda SAZU*, 41 (1): 13–23.
- NOVAK, M., BUFFETAUT, E. 2005: Report on the oldest? reptile fossil found in Slovenia. *Geološki zbornik*, 18: 85–87.
- OCEPEK, I. 2008: Ali je »orjaško ribje vretence« iz mežiškega rudnika ihtiozavrov?. *Proteus*, 70 (5): 215–217.
- RAMOVŠ, A. 1985: Notozaver pod Storžičem. *Proteus*, 47 (5): 203.
- RAMOVŠ, A. 1998: Najstarejša triasna riba v Sloveniji. *Proteus*, 61 (2): 55.
- RIEPEL, O. 1997: An unusual sauropterygian from the Triassic of the Savinja Alps of northern Slovenia. *Neues Jahrbuch für Geologie und paläontologie, Monatshefte*, 4: 244–254.
- SEIDL, F. 1907/1908: Slovenska zemlja. Opis slovenskih pokrajin v prirodoznanskem, statističnem, kulturnem in zgodovinskem oziru. Peti del: Kamniške ali Savinjske Alpe, njih zgradba in lice. Poljuden geološki in krajinski opis. I. zvezek. Matica Slovenska, Ljubljana.